ЯЛИНА ЗВИЧАЙНА НА ЧОРНОЗЕМАХ ПІВДЕННО-СХІДНОГО ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

Поташов Ю.М., Ситнік І.Й.
Харківський національний аграрний університет імені В.В.Докучаєва

Ялина – одна з основних лісоутворювачів темнохвойної тайги. Але вона здатна рости і в інших природних зонах на різноманітних грунтах – від торф'янистих, піщаних та кам'янистих до чорноземних. Завдяки значній тіневитривалості ялина природно селиться серед інших деревних рослин і змінює їх при тривалому спільному зростанні. Вона виконує водоохоронні і захисні функції, прикрашає природні ландшафти, сквери, парки, її насіння охоче поїдають птахи і дрібні ссавці.

Навесні 1972 року при створенні парку відпочинку на схилах балки «Тернова», що з півдня і заходу оточує навчальне містечко Харківського

агроуніверситету, були посаджені три куртини ялини звичайної. Місцем садіння стала відкрита з південного заходу нижня частина лівого відгалудження балки, а також південно-східний і північно-західний його схили. У цьому місці днище відгалудження суходольне, а нижче, в 50 м по дну балки, є виходи ґрунтової води у вигляді джерелець і зарості очерету. Садили за схемою 3 х 3 м 10-річні саджанці, які брали в місцевому радгоспі «Декоративні культури». Посадкові ями на крутих схилах копали вручну, на спадистих і розлогих – ямобуром, навішеним на трактор. Ґрунт з дерниною укладали валками з нижнього боку ями для уловлювання дощової і снігової води. Для першого поливу саджанців була викопана екскаватором велика копанка, звідки воду носили відрами. У тому ж році ще двічі їх поливали з цистерни шлангами.

Через крадіжки, самовільні рубки, пошкодження тваринами й пожежами до осені 1975 року збереглося 70% саджанців. Перелік насаджень у січні 2011 року виявив на південно-східному схилі відгалудження балки 23 дерева, по днищу – 28, на північно-західному схилі – 24 дерева (таблиця 1).

Таблиця 1

Результати таксації деревостанів ялини звичайної в парку відпочинку і дендропарку ХНАУ

Кількість дерев, шт.	Середній діаметр, см.	Середня висота, м.	Вік, років	Бонітет	Площа поперечних перерізів, м²	Запас деревостану, м³
Парк відпочинку, південно-східний схил відгалудження балки, 10°. Площа куртини 378 м².						
23	24,9	17,1	49	II	1,1158	9,93
Парк відпочинку, днище відгалуження балки, 5°. Площа куртини 441 м².						
28	29,8	18,4	49	I	1,9504	18,61
Парк відпочинку, північно-західний схил відгалудження балки, 20°. Площа куртини 432 м².						
24	24,8	17,3	49	II	1,1561	12,39
Дендропарк, квартал 17, плато, 3°. Площа куртини 420 м².						

29	23,0	13,2	40	III	1,2000	10,18
Дендропарк, квартал 6, плато, 3°. Площа куртини 198 м².						
30	16,3	11,5	40	III	0,6258	4,48

Табличні дані вказують на те, що найкращі таксаційні показники мають насадження по днищу відгалудження балки, де сформувалися намиті і добре дреновані чорноземні ґрунти. У 49-річному віці середній діаметр деревостану становить 29,8 см, середня висота – 18,4 м, бонітет - I. Нижче цієї куртини є самосів ялини висотою до 20 см, який уже брали для озеленення навчального містечка. Помітно гірше росте ялина на крутому північно-західному і, особливо, на спадистому південно-східному схилі (бонітет – II). Площа поперечних перерізів і запаси деревостану в перерахунку на один гектар тут відповідно становлять 26,7 і 29,5 м^2 та 286 і 262 м^3, тоді як на розлогому днищі відгалуження балки – 44,2 м^2 і 422 м^3. Причиною тому можуть бути, у першому випадку – брак вологи влітку через стрімкість схилу і близьке залягання третинних пісків, у другому – більш сильна інсоляція, сухість і змитість ґрунту.

У дендропарку, який створювався одночасно з парком відпочинку в північно-східній частині навчального містечка, весною 1975 року у кварталі 17 посаджено куртину з 30-ти чотирирічних саджанців ялини за схемою 4 х 3,5 м. Нині збереглося 29 дерев, із них два мають роздвоєні стовбури. Крім того, у кварталі 6 сформувалася куртина ялини на місці колишньої шкілки, де з весни 1973 року за схемою 1×0,5 м дорощували дворічні сіянці, які одержали з навчально-дослідного лісгоспу Львівського ЛТІ. Більшість посадкового матеріалу звідси використали для озеленення навчального містечка, у тому числі й для посадки ялини у кварталі 17.

Обидві ялинові куртини в дендропарку розміщені на відносно рівному з ухилом до 3° плато, що примикає з заходу до суходольної улоговини. Ґрунт – чорнозем типовий середньогумусовий на лесі. Умови для росту ялини тут більш екстремальні, ніж у балці. Про це свідчать дані таксації (таблиця). Деревостан ялини 40-річного віку у кварталі 17 помітно поступається за середньою висотою (13,2 м) і бонітетом (III) деревам парку відпочинку. Такого ж віку високоповнотна куртина ялини на місці колишньої шкілки у кварталі 6 має, крім малої середньої висоти – 11,5 м, також невеликий середній діаметр – 16,3 см. Площа поперечних перерізів і запаси деревостану в перерахунку на один гектар у кварталах 17 і 6 відповідно становлять 28,5 і 31,6 та 242 і 226 м^3.

Таким чином, кращими умовами для росту ялини звичайної в зоні південно-східного лісостепу України є понижені, намиті і добре дреновані ділянки відгалудження глибоких балок із близьким заляганням ґрунтових вод. У дендропарку на типових чорноземах плато насадження ялини ростуть гірше, не зважаючи на постійний догляд та охорону.